

НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО

ШОСТКО ОЛЕНА ЮРІЇВНА

УДК 349.9.02(4)

**ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ
ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ**

Спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора юридичних наук

Харків – 2010

Дисертація є рукописом.

Робота виконана на кафедрі кримінології та кримінально-виконавчого права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого.

Науковий консультант:

– професор, академік Національної академії правових наук України, **Сташис Володимир Володимирович**, Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, радник ректора.

Офіційні опоненти:

– доктор юридичних наук, професор **Костенко Олександр Миколайович**, Інститут держави і права імені В. М. Корецького, завідувач відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою, академік Національної академії правових наук України;

– доктор юридичних наук, доцент **Хавронюк Микола Іванович**, Верховний Суд України, заступник керівника апарату – начальник правового управління;

– доктор юридичних наук, доцент **Бойко Андрій Михайлович**, Львівський національний університет імені Івана Франка, декан юридичного факультету.

Захист відбудеться “17” січня 2010 р. о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.086.01 у Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого за адресою: 61024, м. Харків, вул. Пушкінська, 70.

Автореферат розіслано “16” грудня 2010 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.Ю. Шепітько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Організована злочинність загрожує демократії і погіршує наявні небезпечні показники економічної нерівності населення у світовому вимірі. Її розміри оцінюються у 2 трильйони американських доларів, про що свідчать дані новітнього дослідження, проведеного під егідою ООН (The State of the Future Survey by the World Federation of United Nations Associations)¹. Щорічні прибутки злочинних угруповань у всьому світі приголомшують: вони дорівнюють ВВП Великої Британії і вдвічі перевищують разом узяті оборонні бюджети країн світу².

Активізація організованої злочинності є характерною рисою для всіх держав, що перебувають на етапі трансформації. Не є винятком, на жаль, і Україна. Організована злочинність на сьогодні становить для України загрозу національній безпеці. Подолання негативної ситуації, що склалась у світі та в окремих країнах з організованою злочинністю, потребує спільних скоординованих дій світового співтовариства, у тому числі усунення суперечностей між законодавством різних країн. Варто визнати, що протидія організованій злочинності в XXI ст. вже не може бути такою, якою вона була минулого століття.

Україна активно демонструє своє бажання ввійти до європейської спільноти, яка характеризується високим рівнем розвитку демократії, пріоритетом прав людини, верховенством права, а також високими стандартами безпеки, добробуту та рівня життя людей, реальною дією принципу невідворотності покарання. Зміцнення демократичних інститутів є неможливим без зменшення негативних впливів корупції та організованої злочинності. Поступове приведення українського законодавства у сфері протидії організованій злочинності у відповідність до загальновизнаних стандартів Ради Європи (РЄ) і норм права Європейського Союзу (ЄС), розробка нових законів у цій сфері є практичними діями до втілення в життя реформи в правовій сфері, вдосконалення вітчизняного законодавства й системи кримінальної юстиції та впровадження ефективних моделей запобіжної діяльності.

У Концепції розвитку кримінологічної науки в Україні на початку XXI ст. наголошено, що актуальною проблемою для кримінологічного дослідження є з'ясування дійсної сутності організованої злочинності, розкриття її змісту як організованої злочинної діяльності, визначення реальних розмірів, а також чинників, що зумовлюють її, стратегії запобігання та протидії злочинності засобами правоохоронних органів, передусім їх спеціальними підрозділами.

Усі ці обставини зумовлюють необхідність проведення комплексного кримінологічного дослідження теорії та практики протидії організованій злочинності в європейських країнах.

Проблема організованої злочинності була предметом досліджень багатьох українських учених.

---

¹ Borger, J. Organized crime: the \$2 trillion threat to the world's security [Електронний ресурс] / J. Borger // The Guardian. – 2007. – 12 September. – Режим доступу: <http://www.guardian.co.uk/world/2007/sep/12/topstories3.main> section. – Заголовок з екрана.

² Там само.

Її висвітлюють у своїх працях Л. В. Багрій-Шахматов, Ю. В. Баулін, П. Д. Біленчук, В. І. Борисов, Ф. Г. Бурчак, А. Ф. Волобуєв, В. В. Голіна, Н. О. Гуторова, І. М. Даньшин, О. М. Джужа, О. Ф. Долженков, О. О. Дульський, А. П. Закалюк, В. С. Зеленецький, А. Ф. Зелінський, С. О. Єфремов, О. Г. Кальман, О. О. Кваша, М. І. Камлик, Н. С. Карпов, В. П. Корж, М. Й. Коржанський, Я. Ю. Кондратьєв, О. М. Костенко, М. В. Костицький, О. Г. Кулик, І. П. Лановенко, Б. В. Лизогуб, О. М. Литвак, В. Г. Лихолоб, Є. К. Марчук, М. І. Мельник, В. М. Попович, Е. В. Расюк, Б. В. Романюк, В. М. Смітєнко, В. В. Сташис, В. Я. Тацій, В. П. Тихий, І. К. Туркевич, Г. О. Усатий, В. Ф. Ущатовський, В. І. Шақун, О. Н. Ярмиш. Однак до цього часу в українській кримінології нечисленними залишаються порівняльні дослідження, зокрема, практики контролю організованої злочинності в європейських країнах. Окремі складники європейського досвіду протидії останній із кримінологічних, соціологічних, кримінально-правових, кримінально-процесуальних і криміналістичних позицій висвітлено в працях вітчизняних науковців: А. А. Бови, О. М. Джужі, В. М. Дрьоміна, Т. І. Качки, Я. Ю. Кондратьєва, М. В. Корнієнка, Н. А. Зелінської, С. В. Морозенка, М. А. Погорецького, І. В. Пшеничного, А. В. Савченка, Є. Д. Скуліша, В. А. Тимошенка, В. О. Тулякова, М. І. Хавронюка, А. Ф. Юрченка, а також зарубіжних учених: Ю. М. Антоняна, О. М. Ведернікової, Е. Г. Гасанова, Г. А. Голіка, Я. І. Гілінського, О. І. Гурова, А. І. Долгової, С. М. Іншакова, І. І. Карпця, О. І. Коробєєва, Н. Ф. Кузнецової, В. В. Лунєєва, Н. О. Лопашенко, В. І. Михайлова, А. С. Нікіфорова, В. А. Номоконова, А. С. Овчинського, В. С. Овчинського, Г. Л. Репецької, Т. Серватко, Л. П. Тюріної та ін.

Теоретичну базу цього дослідження становлять, передусім, монографії і статті зарубіжних учених із кримінології, соціології, психології, політології, у тому числі наукові праці, в яких відображено результати багатьох емпіричних досліджень організованої злочинності найвідоміших кримінологів Європи, зокрема Г. Альбрехта (H.-J. Albrecht), К. Ароми (K. Aronaa), Т. Бейкена (T. Beken), М. Ван Дайка (M. Van Dijk), Я. Ван Дайка (J. Van Dijk), П. Ван Дайна (P. Van Duune), М. Кілчлінга (M. Kilchling), М. Леві (M. Levi), Л. Паолі (L. Paoli), Е. Плавачевського (W. Plywaczewski), Е. Савони (E. Savona), К. Фіджноута (C. Fijnaut), К. Фон Лампе (K. Von Lampe) та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого в рамках цільової комплексної програми "Проблеми ефективності кримінального, кримінально-виконавчого законодавства та системи запобігання злочинності" (номер державної реєстрації 0106u002292).

Тема дисертації затверджена вченою радою Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (протокол № 10 від 1 липня 1999 року).

Мета і завдання дослідження. Мета полягає в отриманні нового кримінологічного знання

щодо теоретичних і практичних підходів протидії організованій злочинності в європейських країнах, на основі якого запропоновано рекомендації щодо впровадження позитивного закордонного досвіду в означеній сфері в національне законодавство й практику діяльності українських суб'єктів протидії організованій злочинності.

Для досягнення зазначеної мети в дисертаційному дослідженні поставлено такі завдання:

- систематизувати й дослідити основні теоретичні моделі визначення поняття "організована злочинність", які існують у сучасній кримінології, з метою виявлення характерних рис цього феномену;

- з'ясувати основні підходи до процесу збирання статистичних даних й обліку організованої злочинності в країнах-членах ЄС, а також установити загальні риси й особливості її сучасного стану;

- дослідити та проаналізувати нормативно-правову базу у сфері протидії організованій злочинності на рівні ЄС та РЄ;

- вивчити кримінальне законодавство європейських країн, яке є невід'ємною складовою діяльності з протидії організованій злочинності, та порівняти його з окремими положеннями Кримінального кодексу України, що стосуються визначення видів стійких злочинних об'єднань;

- розглянути теоретичні підходи до змісту діяльності, яка охоплюється термінами "запобігання" та "протидія" злочинності і, зокрема, організованої, у порівняльному аспекті;

- збагатити теорію вітчизняної кримінологічної науки знаннями про основні стратегічні напрями у сфері запобігання організованій злочинності в сучасній Європі та показати новий арсенал запобіжних заходів;

- на основі вивчення особливостей практичного досвіду протидії організованій злочинності в окремих країнах, охарактеризувати найбільш ефективну практику цієї діяльності;

- розширити знання про сутність та специфіку адміністративного запобіжного підходу, розглянувши на прикладі Нідерландів його практичне впровадження;

- розкрити важливе значення інституту конфіскації злочинних доходів для ефективної протидії організованій злочинній діяльності, продемонструвати сучасні тенденції застосування конфіскації в різних країнах Європи;

- виходячи з поглибленого аналізу функціонування європейських міжурядових правозастосовних органів, дослідити правові основи та форми їх діяльності;

- розробити й надати рекомендації щодо вдосконалення окремих положень кримінального та кримінально-процесуального законодавства України, практики протидії організованій злочинності (загальносоціальне і спеціально-кримінологічне запобігання), враховуючи досліджений позитивний та негативний досвід європейських країн та загальні тенденції розвитку європейського права у сфері протидії організованій злочинності.

Об'єктом дослідження є феномен сучасної організованої злочинності у світі в її розвитку й

заходи протидії.

Предметом є теоретичні та прикладні проблеми протидії організованій злочинності в окремих європейських країнах і на рівні європейських міждержавних організацій у зіставному аспекті.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу цього наукового дослідження становить комплексне використання методологічних принципів і методів, а також міждисциплінарний підхід (використовувалися положення філософії, соціології, політології, психології, кримінології, кримінального права, кримінального процесу, криміналістики).

Організована злочинність і її прояви досліджувалися з позицій діалектичної, позитивістської, синергетичної методології, оскільки така складна проблема потребує комплексного парадигматичного розуміння.

У роботі викладено теоретичні й практичні проблеми протидії організованій злочинності в країнах Європи в межах порівняльної кримінології. Для одержання достовірних наукових результатів і з урахуванням специфіки дослідження застосовувалися також історичний, структурно-функціональний, формально догматичний, логічний, статистичний методи, метод експертних оцінок, контент-аналіз, узагальнення, системно-структурний аналіз.

У порівняльному аспекті нами проаналізовано кримінологічні теорії організованої злочинності, окремі галузі права, зокрема кримінальне, кримінально-процесуальне, спеціальні нормативні акти, спрямовані на протидію організованій злочинності, структурна побудова й система спеціальних органів кримінальної юстиції в різних країнах Європи, їх практична діяльність щодо протидії організованій злочинності. Використання порівняльно-правового методу дозволило дослідити загальні тенденції розвитку організованої злочинності в окремих країнах і Європейському континенті в цілому, встановити основні підходи європейської спільноти до протидії організованій злочинності, новітні тенденції в цій сфері, які формуються впливовими міждержавними організаціями – РЄ та ЄС. Результати дослідженого знайшли відображення в розробленні рекомендацій щодо можливості впровадження найбільш ефективних заходів в Україні.

У 2006–2007 рр. нами було проведено опитування 130 експертів – кваліфікованих спеціалістів: слідчих СБ України з різних областей України, працівників прокуратури Харківської області, суддів районних та апеляційних судів, працівників УБОЗу ГУМВС України в Харківській області. Висновки й пропозиції авторки розроблені з урахуванням цього опитування.

Досліджувались як новітнє національне законодавство окремих країн, так і загальноєвропейське, установчі документи й нормативно-правові акти Європейського Союзу, Ради Європи, а також рішення та резолюції ООН та міжнародні конвенції, присвячені проблемам протидії злочинності, матеріали конгресів ООН із запобігання злочинності та поводження з правопорушниками, міжнародних конференцій з питань протидії організованій злочинності, матеріали періодичної преси та інтернет-видань. Стажування (1999 р.) в Центрі вивчення

транснаціональної організованої злочинності, тероризму й корупції (TraCCC) при Американському університеті (Вашингтон, округ Колумбія) та бібліотеці Інституту зарубіжного й міжнародного кримінального права імені Макса Планка (2007 р.) дозволило ознайомитися з тими працями вчених різних країн, які є недоступними для вітчизняних кримінологів і переважна більшість яких українською мовою не перекладалася.

Кримінологічна характеристика сучасного стану організованої злочинності вивчалась на основі статистичних доповідей, опублікованих такими європейськими організаціями, як ЄС, РЄ, Європол, аналогічних документів окремих європейських країн, а також звітності Міністерства внутрішніх справ України, Державної судової адміністрації України. Проведено контент-аналіз щомісячного інформаційного бюлетеня „Борьба с преступностью за рубежом” за 2005 – 2008 рр.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація містить нову кримінологічну інформацію і є першим комплексним монографічним дослідженням загальнотеоретичних і прикладних проблем протидії організованій злочинності в європейських країнах, які не були відображені у вітчизняній науці до цього часу. В дисертаційному дослідженні з'ясовано шляхом зіставлення специфічні риси організованої злочинності в європейських країнах і заходи протидії, сформоване нове кримінологічне знання, збільшені та поглиблені наявні теоретичні знання щодо феномену організованої злочинності й запобіжних заходів.

Особисто дисертанткою сформульовано нижченаведені важливі положення та висновки:

уперше:

- з'ясовано, що специфічною ознакою сучасної організованої злочинності на Європейському континенті є те, що спільноти злочинців взаємодіють переважно у рамках не ієрархічних, етнічно однорідних об'єднань, а вільних злочинних мереж, а тому найбільш небезпечні злочинні угруповання не завжди мають сталу, чітко визначену організаційну будову;

- представлено особливості статистичного обліку проявів організованої злочинної діяльності в країнах – членах ЄС, який ґрунтується на формалістському визначенні організованої злочинності, прийнятому Комітетом міністрів Ради Європи, охарактеризовані недоліки та позитивні риси організації реєстрації злочинів;

- підкреслено важливість Гаазької програми створення "зони свободи, безпеки і справедливості" на 2005-2010 рр., одним із завдань якої є перехід від реактивного до проактивного (випереджувального) підходу у сфері протидії організованій злочинності. У ній наголошується на необхідності вироблення європейського механізму правоохоронної діяльності на основі оперативної інформації (Intelligence-Led Law Enforcement Mechanism), невід'ємними складниками якого є використання спеціальних методів (технік) розслідування, стратегічного й тактичного аналізу, а також аналізу потенційних ризиків від злочинності;

- викладено ґрунтовий огляд теорії і практики запобігання та протидії організованій

злочинності в країнах – членах ЄС та РЄ;

- спираючись на теоретичні підходи європейських учених, обґрунтовано висновок, що на сьогодні в європейських країнах упроваджується комплексний (інтеграційний) підхід у сфері протидії організованій злочинності, який поєднує запобіжні й репресивні заходи. Традиційний підхід (репресивний), пов'язаний, у першу чергу, із належним функціонуванням системи кримінальної юстиції. Щодо запобіжного (превентивного) підходу, то зараз усе частіше різні країни починають розробляти й впроваджувати особливі заходи запобігання організованій злочинності. До основного напрямку можна зарахувати профілактичну діяльність, яка охоплює різного роду програми, розроблені для впливу на громади. Другий складник особливої (нетрадиційної) запобіжної діяльності – заходи, спрямовані на вдосконалення регуляторної політики держави та активізацію всіх ланок громадянського суспільства. Найчастіше ці підходи поєднуються і використовуються разом;

- системно досліджені сучасні стратегії запобігання організованій злочинності в європейських країнах, у яких відображено такі складники теорії запобігання злочинності: нейтралізація факторів злочинності, спрямування зусиль держави й суспільства на діяльність, що збільшує ризик для злочинця бути спійманим і покараним та ускладнює вчинення злочинів, скорочення зисків від скоєних злочинів, зменшення стимулів злочинної діяльності, вплив на мотивацію потенційних злочинців;

- вивчено й продемонстровано вітчизняним ученим і практичним працівникам особливості адміністративного (запобіжного) підходу, який активно впроваджується в Нідерландах, сутністю якого є розробка превентивних заходів, спрямованих на недопущення зловживань управлінськими діями (ліцензування, отримання субсидій, дозволів, проведення тендерів), які здатні упереджувати ненавмисні дії, що можуть сприяти злочинній діяльності;

- на підставі ретельного порівняльного аналізу міжнародно-правових актів, практики Європейського суду з прав людини, кримінального законодавства окремих країн зроблено висновок щодо важливості запровадження змін у КК та КПК України, згідно з якими конфіскація доходів злочинців як додаткова міра покарання або інший захід кримінально-правового характеру повинні застосовуватися до всіх осіб, які засуджуються за організовану злочинну діяльність. При цьому повинен бути застосований принцип перенесення тягаря доведення законності походження майна на обвинуваченого (засудженого), який, згідно з декількома рішеннями Європейського суду з прав людини, не порушує принцип презумпції невинуватості;

- подано всебічну характеристику діяльності спеціалізованих ланок системи кримінальної юстиції окремих європейських країн у сфері протидії організованій злочинності, що дозволило класифікувати органи спеціальної компетенції на види, залежно від повноважень;

- запропоновано конкретні рекомендації щодо протидії організованій злочинності в Україні, які

ґрунтуються на вивченому досвіді й охоплюють загальносоціальне і спеціально-кримінологічне запобігання, реформування окремих положень кримінального та кримінально-процесуального законодавства, а також стосуються міжнародного співробітництва;

удосконалено:

- виклад та класифікацію основних положень кримінологічних теорій (в історичному контексті) щодо розуміння сутності та природи організованої злочинності в рамках таких напрямів: локальної, або етнічної; ієрархічної; підприємницької (та її різновиду – бюрократично-корпоративної моделі);

- розуміння суттєвих кримінологічних ознак організованої злочинності, до яких авторка відносить: 1) систематичну колективну злочинну діяльність об'єднань осіб із використанням нелегальних або легальних економічних практик; 2) ця діяльність відбувається в межах різних організаційних структур (від ієрархічних до мережних); 3) основною метою об'єднань злочинців є отримання надприбутків, які можуть спрямовуватися, зокрема, і на отримання влади в різних політичних інститутах держави, що призводить до постійного розширення кола причетних осіб; 4) визначальним методом досягнення мети є корупція (підкуп), а в деяких випадках – насилля (залякування) окремих осіб, зокрема представників влади, працівників кримінальної юстиції;

- кримінологічну характеристику сучасного стану організованої злочинності в окремих європейських країнах;

- визначення, сутність запобіжних стратегій, спрямованих на обмеження можливостей для злочинної діяльності, а також зниження рівня уразливості легальної економіки;

- розуміння особливостей, форм, видів міжнародного інституційного співробітництва в галузі протидії організованій злочинності;

- низку положень, які стосуються важливості створення Національного бюро розслідувань в Україні;

отримали подальший розвиток:

- основні положення щодо латентності організованої злочинності та методик перевірки офіційних даних за допомогою альтернативних джерел інформації;

- дослідження нормативних та інших актів ЄС та РЄ у сфері протидії організованій злочинності;

- теоретичні опрацювання окремих норм кримінального законодавства європейських країн, пов'язаних з організованою злочинною діяльністю і порівняння їх із КК України. Акцентовано увагу на окремих положеннях, які слід узгодити з ратифікованою Україною Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності;

- положення щодо запобігання корупції як невід'ємного елемента запобігання організованій злочинності, що зумовлює спільні заходи протидії.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладена в дисертаційному дослідженні інформація, а також сформульовані висновки, пропозиції авторки спрямовані насамперед на вдосконалення практичної діяльності у сфері запобігання організованій злочинності:

- у *нормопроектванні та правотворчій* діяльності Верховної Ради України – у процесі підготовки до прийняття нових правових актів, внесення змін до чинних законів, їх доповнення чи скасування, при розробці кримінологічних документів, а також у нормотворчості окремих міністерств, відомств можливим є використання рекомендацій дисертантки для вдосконалення кримінального та кримінально-процесуального законодавства;

- у *правозастосовній* діяльності органів кримінальної юстиції України використання запропонованих положень, висновків сприятиме кращому розумінню конкретних прикладів світового досвіду протидії організованій злочинності, надасть посадовим і службовим особам законодавчої й виконавчої гілки влади, усім, хто приймає стратегічні рішення у сфері протидії організованій злочинності, нову інформацію, дозволить розробити й впровадити найбільш ефективні заходи в практичну діяльність;

- у *науково-дослідній* роботі отримані результати можна використати у подальших кримінологічних розвідках у межах порівняльної кримінології, дослідженнях проблем, пов'язаних з організованою злочинністю та у фундаментальних дослідженнях Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого;

- у *навчальному* процесі положення дисертації стали в нагоді і в подальшому будуть застосовуватися при викладанні навчальних дисциплін «Кримінологія», «Правова статистика» та спецкурсу «Запобігання злочинам» у Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого, при підготовці відповідних підрозділів підручників і навчальних посібників, а також у науковій роботі студентів та аспірантів;

- у *діяльності громадських неприбуткових організацій* – результати дослідження, в яких відображено досвід інших країн, можуть бути використані при впровадженні спеціальних програм, спрямованих безпосередньо або опосередковано на запобігання організованій злочинності.

Низка висновків і узагальнень дисертантки були скеровані в Раду національної безпеки і охорони України й були враховані при підготовці довідки й одного з рішень РНБО (акт впровадження результатів науково-дослідної роботи № 2/9-1256-2-5 від 14. 06.2010).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно з використанням останніх досягнень кримінологічної науки. Наукові ідеї та розробки, що належать співавторам опублікованих праць, у дисертації не використовувались. У статті "Перспективи співробітництва України з європейськими інститутами у сфері протидії організованій злочинності", написаній у співавторстві з О. М. Овчаренко, особисто дисертанткою досліджено особливості функціонування та взаємодії таких структур, як Європол, Євроюст, ОЛАФ,

спрямовані на запобігання організованій злочинності. У статті "Нормативно-правові акти Європейського Союзу і Ради Європи у сфері протидії організованій злочинності" (співавтор Т. Є. Дунаєва), особисто здобувачем надано характеристику останнім документам ЄС та РС, на основі яких розробляється стратегія і тактика протидії організованій злочинності. У статті «Деякі питання боротьби з організованою злочинністю в США та окремих європейських країнах» (співавтори В. В. Афанасьєв, М. В. Буроменський, О. О. Чаричанський, В. В. Зайда) особистий внесок авторки полягає в детальному аналізі норм спеціального законодавства США, а також Італії, яким регулюються різні аспекти діяльності у сфері протидії організованій злочинності, зокрема, й питання конфіскації доходів, одержаних внаслідок організованої злочинної діяльності.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і висновки дисертації відображені в наукових публікаціях, а також були оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях: "Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення" (Харків, 25-26 жовтня 2001 р.); "Закон у дії" (Будапешт, Угорщина, 4-7 липня 2001 р.); щорічна конференція Європейського товариства кримінологів (Толедо, Іспанія, 4-7 вересня 2002 р.); щорічна конференція Європейського товариства кримінологів (Гельсінкі, Фінляндія, 27-30 серпня 2003 р.); щорічна конференція Європейського товариства кримінологів (Амстердам, Нідерланди, 25-28 серпня 2004 р.); щорічна конференція Європейського товариства кримінологів (Краків, Польща, 31 серпня – 3 вересня 2005 р.); семінар робочої групи Європейського товариства кримінологів з підготовки збірника кримінальної статистики (Брейгельс, Швейцарія, 11-14 березня 2007 р.); конференція з підготовки європейського збірника кримінальної статистики (Бонн, Німеччина, 12 – 16 червня 2008 р.), а також інших конференціях: "Кримінологічні проблеми перехідного суспільства" (Харків, 30 листопада – 1 грудня 2001 р.); "Кримінологічні проблеми в сучасній Україні" (Харків, 20 грудня 2002 р.); "Проблеми попередження злочинності в сучасних умовах" (Харків, 25 листопада 2003 р.); "Проблеми запобігання службовим злочинам у сфері господарської діяльності" (Харків, 9 листопада 2004 р.); "Проблеми правового забезпечення економічної та соціальної політики в Україні" (Харків, 24 – 25 травня 2005 р.); "Питання удосконалення законодавства України у сфері боротьби зі злочинністю" (Харків, 15 травня 2007 р.); "Кодекси етики та конфлікту інтересів" (Київ, 19 – 21 вересня 2007 р.); "Нові тенденції у розвитку кримінально-процесуального законодавства України" (Харків, 16 листопада 2007 р.); "Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні" (Харків, 15 травня 2008 р.); "Права людини – підґрунтя реформування законодавства та удосконалення правозастосовчої діяльності" (Харків, 16 грудня 2008 р.); "Третій компонент Порогової програми корпорації "Виклики тисячоліття» щодо зниження рівня корупції" (Харків, 3 березня 2009 р.); "Право і національна безпека: актуальні проблеми теорії та практики" (Харків, 22 травня 2009 р.); "Круглий стіл" "Міжнародна кримінологія: стан та перспективи" (Київ, 26 лютого 2010 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження підготовлено одноособову монографію (обсягом 25 др. арк.), 22 статті у наукових фахових виданнях, 7 статей в інших виданнях, тези 10 доповідей на наукових та науково-практичних конференціях, а також 2 підручники і 7 навчально-методичних посібників, які містять окремі положення дисертаційного дослідження.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаної літератури (всього 546 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 446 сторінок, зокрема, обсяг основного тексту – 381 сторінка.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами, планами, темами, визначено мету та завдання, об'єкт і предмет дослідження, охарактеризовано ступінь наукової новизни отриманих результатів та їх практичне значення, наводяться дані щодо апробації результатів дослідження, структури й обсягу дисертації.

Перший розділ „Теоретичні проблеми визначення та обліку організованої злочинності в Європі” складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1. *„Основні кримінологічні підходи до визначення поняття „організована злочинність”* наведені основні доктринальні моделі щодо визначення поняття „організована злочинність” в європейських країнах. Дисертантка доходить висновку, що європейська наукова спільнота не має єдиного підходу до розгляду цього феномену, який поєднав би різні точки зору. Існує значна кількість альтернативних підходів, але немає всеохопної теорії, яка примирила б різні точки зору щодо розуміння цього поняття. Умовно всі теоретичні моделі можна поділити на (а) локальні, або етнічні, (б) ієрархічні, (в) підприємницькі (з таким їх різновидом, як бюрократично-корпоративна модель), в яких акцентується увага саме на бізнесових засадах організованої злочинності. Всі вони проаналізовані у даному підрозділі.

Авторка наголошує на тому, що останніми роками збільшується чисельність тих науковців, які незадоволені трактуваннями, в основу яких покладено концепцію організації і, відповідно, поділ праці, а також більш-менш формальну ієрархію між керівництвом і виконавцями. Представники нових підходів звертають увагу на концепцію мереж (організацію злочинної діяльності за допомогою мережі злочинців), яка має переваги над традиційними організаційними структурами завдяки гнучкості, адаптивності, швидкості реагування. В останні 10 років у західних країнах усе частіше констатується, що найбільш небезпечні злочинні угруповання не мають усталеної, чітко визначеної організаційної будови. Вони досить часто швидко змінюють її, як і напрями та організаційні форми діяльності, заради більш раціонального й оптимального досягнення поставленої мети. Мережі становлять собою одну з найпоширеніших форм суспільної організації.

Дисертантка вважає, що характерні риси організованої злочинності найповніше віддзеркалено у формалістському визначенні останньої, наведеному в „Керівних принципах боротьби з організованою злочинністю” Комітету міністрів РЄ, яким охоплено більшість змістовних ознак організованої злочинної діяльності. Саме воно містить чіткі й однозначні критерії, за якими можна виокремити цей вид незаконної діяльності. Однак підкреслюється, що організована злочинність є надзвичайно складним, багатоплановим явищем, яке не дозволяє поки що охопити його одним універсальним визначенням.

Підрозділ 1.2. „Система статистичного обліку організованої злочинності в окремих країнах – членах ЄС” присвячено розгляду процедурних аспектів процесу збирання статистичних даних у країнах–членах ЄС. Наголошується, що система статистичного обліку в більшості з вивчених європейських країн характеризується використанням загальних і стандартизованих формулярів для занесення даних; постійними контактами між експертами та організаціями, що збирають інформацію, для виявлення і класифікації спільних проблем; доволі високим рівнем співробітництва й координації органів, що збирають інформацію про організовану злочинність. До негативних рис слід віднести те, що методики збирання даних не завжди є співмірними між собою (різні правила збирання, систематизації, час збирання даних), тільки обмежена кількість держав має показники, з яких можна дізнатися про рівень проникнення організованих груп у легальну економіку й застосування ними такого методу, як корупція. Переважає тенденція збирання даних щодо злочинів, які є типовими для організованої злочинності, зокрема тих, що пов’язані із суспільно небезпечними діями у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, із торгівлею людьми, легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом тощо. Отже, на практиці превалює прагматичний підхід, за допомогою якого організована злочинна діяльність визначається через найбільш сталу й характерну поведінку.

У підрозділі 1.3. „Сучасний стан організованої злочинності в європейських країнах” на основі вивчення статистичних доповідей, опублікованих такими європейськими організаціями, як ЄС, РЄ, Європол, аналогічних документів окремих європейських країн, подано кримінологічну характеристику сучасного стану організованої злочинності на Європейському континенті. Зараз найбільш розповсюдженими видами злочинної діяльності в європейських країнах є незаконний обіг наркотичних засобів, торгівля людьми та організація місць розпусти, організація нелегальної міграції, викрадення транспортних засобів, виготовлення підроблених грошей та цінних паперів, легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, торгівля зброєю, контрабанда, злочини у сфері високих технологій та інтелектуальної власності, а також загальнокримінальні злочини проти власності (крадіжки, грабежі, розбої, шахрайства).

Організована злочинність має переважно інтернаціональний характер. Злочинні угруповання стають усе більше різномірними й динамічними, легко адаптуються до сучасних умов, що є

виразною тенденцією їх діяльності, зростає рівень їх спеціалізації. До злочинної діяльності залучаються висококласні спеціалісти, фахівці з різних галузей права, економісти, що зумовлює розвиток нових методів злочинної діяльності, до яких не завжди готові органи кримінальної юстиції. Органи правопорядку європейських держав націлені на викриття ОГ і ЗО, великих за чисельністю (у середньому кількість виявлених учасників злочинних угруповань коливається від 10 до 15 осіб), багатонаціональних за складом, із високим рівнем злочинної спеціалізації.

Другий розділ „Законодавча європейська політика протидії організованій злочинності” складається з двох підрозділів, у яких подано всебічну характеристику нормативних актів та інших документів рекомендаційного характеру ЄС та РЄ, а також кримінального законодавства європейських країн в означеній сфері.

У підрозділі 2.1. „Нормативні та інші акти ЄС та РЄ у сфері протидії організованій злочинності” проаналізовано документи європейських міждержавних організацій у вищезгаданій сфері. Зазначається, що протидія організованій злочинності є одним із напрямів міжнародної політики ЄС. Згідно з Європейською стратегією безпеки, яку було прийнято 12 грудня 2003 р. Радою ЄС, організована злочинність поряд із тероризмом і регіональними конфліктами розглядається як одна з основних загроз для європейських країн. Саме тому контроль над організованою злочинністю, особливо транснаціональною, вважається найвищим пріоритетом для ЄС і частиною його міжнародної політики. Одним із найбільш фундаментальних документів, що діє зараз, є Гаазька програма створення "зони свободи, безпеки і справедливості" на 2005–2010 рр., яка була затверджена у 2004 р. Європейською радою. У ньому підкреслюється важливість і необхідність вироблення європейського механізму правоохоронної діяльності на основі оперативної інформації (Intelligence-Led Law Enforcement Mechanism).

У своїй діяльності у сфері протидії організованій злочинності РЄ використовує багатогалузевий підхід, який ґрунтується на трьох взаємопов'язаних принципах: упровадженні європейських стандартів, оцінці законодавства європейських країн на предмет відповідності цим стандартам і реалізації програм технічної співпраці з окремими країнами або групами країн. Важливим для розуміння сучасної європейської політики у сфері, що вивчається, є Рекомендація Комітету міністрів РЄ № (2001) 11 під назвою "Керівні принципи боротьби з організованою злочинністю", яка була прийнята 19 вересня 2001 р., де окреслені такі блоки питань, як загальні запобіжні заходи (запобігання відмиванню брудних грошей і корупції), функціонування системи кримінальної юстиції (включаючи криміналізацію членства в організованій групі, конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, електронне спостереження, аналіз злочинності), міжнародне співробітництво, збирання статистичних даних, проведення наукових досліджень і підготовку кадрів. Рекомендація Комітету міністрів РЄ R (99) 8 "Про фінансову відповідальність посадовців органів місцевого самоврядування за дії, вчинені під час перебування на посаді" від 17

березня 1999 р. має чітку антикорупційну запобіжну спрямованість. Вона визначає принципи й механізми юридичної відповідальності зазначеної категорії осіб за неправомірні дії і, таким чином, мінімізує можливості для зловживання посадами й надання допомоги організованим злочинним угрупованням.

У підрозділі 2.2. „Кримінальне законодавство європейських країн у сфері протидії організованій злочинності” в порівняльному аспекті досліджено кримінальне законодавство європейських країн, спрямоване на протидію організованій злочинній діяльності. Незважаючи на відмінності, що є в кримінальних кодексах країн, які розглядалися, у них існує адекватна кримінально-правова база для протидії організованій злочинності. Однак законодавство цих країн також має і власну специфіку. Так, підкреслюється, що окремі країни англо-американської правової сім’ї на законодавчому рівні закріпили кримінальну відповідальність за змову на вчинення злочину. В інших країнах організована злочинність відрізняється залежно від характеристик об’єднання (спільноти) злочинців, тобто від рівня організованості (як в Україні), або в них криміналізовано саме створення й участь у діяльності злочинної організації (асоціації, банді тощо). У деяких країнах (Іспанія, Італія, Франція, Греція) до організованої злочинності прирівнюють такі спільноти, які займаються певним видом забороненої діяльності. Опис цієї діяльності (перелік злочинів) подається або в кримінальному, або кримінально-процесуальному законодавстві, тобто в цих країнах визначаються ті сфери злочинного середовища, які можна віднести до проявів організованої злочинності.

Досліджуючи особливості відображення окремих видів стійких злочинних об’єднань у чинному кримінальному законодавстві України, акцентується увага на окремих положеннях українського законодавства, які необхідно привести у відповідність до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Зокрема, п.3 ст.5 Конвенції містить суттєве зауваження про те, щоб держави-учасниці відносили до числа серйозних злочинів всі ті, що вчинені за участю організованих злочинних груп (в українському законодавстві поняттю „серйозний злочин” відповідають дефініції „тяжкий” і „особливо тяжкий”). Існує також суперечність між строками покарання. Оскільки мінімальний строк позбавлення волі за тяжкий злочин згідно з КК України – 5 років, а серйозний злочин відповідно до Конвенції карається позбавленням волі на строк не менше 4 років, слід узгодити відповідні положення національного кримінального законодавства з міжнародними нормами.

Третій розділ „Європейський досвід протидії організованій злочинності” містить п’ять підрозділів.

У підрозділі 3.1. „Запобігання та протидія організованій злочинності: теоретичні підходи” розглядаються основні положення, сформульовані вітчизняними вченими стосовно термінологічного апарату, який розкриває зміст діяльності із запобігання та протидії організованій

злочинності, а також здійснюється його порівняння як із сучасними поглядами окремих науковців, так і загальноєвропейськими підходами. Наголошується, що згідно з визначенням Ради ЄС від 28 травня 2001 р. запобігання – це діяльність, що охоплює всі заходи, які так чи інакше сприяють скороченню злочинів та знижують відчуття небезпеки в громадян як безпосередньо за допомогою утримання від злочинних дій, так і через політику й втручання, які спрямовані на зменшення можливостей для вчинення злочинів, а також шляхом впливу на причини злочинності. Ця практика передбачає роботу урядових та інших компетентних органів влади, системи кримінальної юстиції, місцевих органів влади, асоціацій фахівців, представників приватного сектору, добровольців, дослідників і громадськості, які діють за підтримки ЗМІ. Багато в чому погляди вітчизняних науковців на теоретичному рівні збігаються із позиціями зарубіжних учених. Однак до цього часу основною проблемою в Україні залишається впровадження наукових розробок і рекомендацій у практику діяльності суб'єктів протидії організованій злочинності, прийняття ефективних нормативних актів.

Авторка доходить висновку, що на сьогодні в європейських країнах упроваджується комплексний (інтеграційний) підхід, який поєднує запобіжні й репресивні заходи, що позначаються терміном „протидія”. У дисертаційному дослідженні застосовується саме цей термін як загальне родові поняття, що охоплює діяльність, спрямовану на мінімізацію суперечностей та чинників, що породжують злочинність або сприяють їй, на скорочення окремих видів злочинів шляхом недопущення їх вчинення на різних стадіях злочинної поведінки (заходи запобігання злочинності), а також адекватні заходи реагування на вже скоєні злочини.

У підрозділі 3.2. „Основні напрями діяльності щодо запобігання та протидії організованій злочинності в європейських країнах” викладаються концептуальні основи новітніх стратегій запобігання організованій злочинності в європейських країнах, які знайшли відображення в Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Перший напрямок охоплює стратегії з обмеження злочинної діяльності через скорочення наявних чи майбутніх можливостей для організованих злочинних груп діяти на законних ринках, використовуючи доходи від злочинів. Це буде здійснюватися за допомогою законодавчих, адміністративних та інших заходів. Другий напрямок у межах стратегій запобігання злочинності передбачає необхідність знизити рівень уразливості законної економіки для того, щоб перешкодити можливому проникненню в неї організованих злочинних груп.

Зараз усе частіше різні країни починають розробляти й упроваджувати особливі заходи запобігання організованій злочинності, які охоплюють різного роду програми, розроблені для впливу на громади, а також заходи, спрямовані на вдосконалення регуляторної політики держави.

У 2004 р. Радою Європи опубліковано "Огляд вірцевої практики протидії організованій злочинності", що був підготовлений Групою спеціалістів із кримінального права та

кримінологічних аспектів організованої злочинності (PC-S-CO). Ними було відібрано 8 найбільш дієвих заходів впливу на організовану злочинність, які впроваджувались у різних державах, а саме: (а) захист свідків, (б) перенесення тягаря доведення законного походження майна, що підлягає конфіскації, на обвинуваченого, (в) оперативно-розшукові засоби, (г) аналіз злочинності з урахуванням вивчення її зразків і тенденцій, (д) міжнародне співробітництво, (е) криміналізація членства в організованій групі (злочинній організації) у матеріальному законодавстві, (є) співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми, (є) запобіжні правові заходи (так званий адміністративний підхід). Охарактеризовано особливості застосування кожного із перелічених заходів.

Підкреслюється, що невід'ємним елементом запобігання організованій злочинності є заходи мінімізації корупції. Зв'язок між організованою злочинністю і корупцією може бути подоланий шляхом подвійних зусиль: з одного боку, зусиллями громадянського суспільства за допомогою механізму соціального контролю і через більш ефективну роботу системи кримінальної юстиції – з другого боку. У цьому контексті життєво важливою є профілактика підкупу службовців. Доведено, що в багатьох європейських державах стратегії запобігання і протидії організованій злочинності розробляються з урахуванням корупційних ризиків.

У підрозділі 3.3. „Практика протидії організованій злочинності в окремих європейських країнах” розглядається певна специфіка досвіду таких країн, як Велика Британія, Італія, Іспанія, Литва, Нідерланди, Німеччина, Польща, Сербія. Зазначається, що в досліджених країнах є багато цінних особливостей досвіду протидії організованій злочинності, які можуть бути запозичені, зокрема розробка стратегії протидії організованій злочинності, в якій сформульовано чіткі пріоритети стосовно цієї діяльності; передбачені законодавством норми щодо розпуску органів місцевого самоврядування, відсторонення або відставки мерів у разі встановленого зв'язку між ними та організованими злочинними формуваннями; перевірка відповідності наявного законодавства, спрямованого на боротьбу з різними формами незаконного накопичення багатства, використання товарів, грошей або інших благ, які є доходами від організованої злочинності, спеціальною парламентською комісією; "культурна мобілізація" громадянського суспільства, розробка спеціальних освітніх, інформаційних проектів організаціями третього сектору, реальне впровадження в практику комплексних державних програм протидії як організованій злочинності, так і корупції; особливі кримінально-процесуальні норми, які застосовуються для притягнення до відповідальності представників організованих угруповань.

Як найбільш ефективний визначається досвід Італії. Складниками успіху цієї країни є доволі „жорстке” законодавство стосовно мафіозних організацій, а також у сфері протидії корупції, високий рівень координації між органами кримінальної юстиції та судовою гілкою влади, наявність у них відповідних оперативних повноважень, гнучке кримінальне законодавство, що заохочує

співробітництво з правоохоронцями колишніх членів мафіозних організації (пентиті), адекватне законодавство щодо протидії відмиванню брудних грошей, що призвело до відтоку кримінального капіталу в інші країни, і, безумовно, висока активність громадянського суспільства та його непримиренність у боротьбі з мафією.

У підрозділі 3.4. *„Особливості адміністративного (запобіжного) підходу в Нідерландах”* ретельно проаналізовано цей особливий запобіжний захід, сутністю якого є те, що розробляються такі превентивні заходи, які спрямовані на недопущення зловживань управлінськими діями (ліцензування, отримання субсидій, дозволів, проведення тендерів) та упереджують дії, що можуть сприяти злочинній діяльності. Організовані злочинні групи все більше нагадують кримінальні підприємства, тому загроза поширення їх участі в легальному ринку для вкладання в нього кримінальних прибутків, для прикриття своєї злочинної діяльності і, більше того, контролю над окремими видами бізнесу є доволі реальною. Зрозуміло, що ступінь цієї загрози є неоднаковий. У деяких країнах, насамперед у Нідерландах, Естонії, Швеції, розроблено превентивні заходи для недопущення злочинців і їх кримінальних грошей у тендерні процедури, у контракти на будівництво, отримання дозволів і ліцензій. Особливо показовим щодо цього є досвід Нідерландів, де запроваджено комплексний підхід до розв'язання цієї проблеми. У 2003 р. у Нідерландах було прийнято Закон про стимулювання чесної оцінки урядом (ВІВОВ) і створено Національне бюро (ВІВОВ бюро, що функціонує у структурі міністерства юстиції), що надає інформацію, поради органам виконавчої влади щодо ризиків, які можуть надходити від деяких заявників.

Адміністративний підхід як один із напрямів запобігання організованій злочинності має сенс тільки тоді, коли існує високий ступінь довіри до центральної, а головне, місцевої влади з боку населення і вона (влада) є відкритою і чесною. В іншому разі всі повноваження будуть використовуватись у корупційних цілях.

У підрозділі 3.5. *„Конфіскація майна – один з ефективних заходів протидії організованій злочинності”* показано запобіжні можливості інституту конфіскації злочинних доходів, застосування якого останніми роками в провідних країнах світу збільшується. Зазначається, що конфіскація детально регулюється низкою міжнародних конвенцій, які підписала та ратифікувала Україна. Звертається увага на той факт, що все більше західних країн (у першу чергу, тих, які без застережень можна віднести до демократичних) стосовно конфіскації впроваджують у своє законодавство принцип «reversal burden of proof» – перенесення тягаря доведення законного походження майна, що підлягає конфіскації, на обвинуваченого (засудженого). У багатьох міжнародних актах, ратифікованих Україною, а також в останніх європейських документах містяться рекомендації щодо можливостей перенесення тягаря доведення законного походження майна на обвинуваченого (засудженого). Саме цей принцип широко застосовується в таких країнах, як Велика Британія, Франція, Італія. Законодавство і практичний досвід цих країн

ретельно досліджується дисертанткою. Звертається увага на те, що в Італії до осіб, підозрюваних у належності до мафії все частіше застосовуються превентивні майнові заходи, що передбачають секвестр та конфіскацію майна, яким ці особи володіють або мають можливість розпоряджатися. Зазначається, що Європейський суд з прав людини в кількох рішеннях засвідчив, що перенесення тягара доведення стосовно конфіскації майна не порушує принцип презумпції невинуватості. На підтримку цієї тези в дисертації наводиться низка рішень Європейського суду.

Розглядаючи особливості застосування конфіскації авторка акцентує увагу на тому, що особливі труднощі виникають при доведенні (поза всяким розумним сумнівом) злочинного походження капіталу, яким володіє (або ймовірно володіє) юридична особа (корпорації, трасти і т. ін.), що за юридичною адресою знаходиться в офшорних фінансових центрах, звертається увага, що покриття витрат на правозастосування з надходжень від конфіскації залишається дуже помірним у більшості країн, за винятком Сполучених Штатів Америки.

Четвертий розділ „Прикладні проблеми протидії організованій злочинності органами кримінальної юстиції європейських країн” складається з двох підрозділів.

У підрозділі 4.1. „Міжнародне інституційне співробітництво у сфері протидії організованій злочинності на європейському рівні” охарактеризовано сучасний стан співробітництва, спрямований на скоординовані дії міжнародної спільноти, подолання міждержавних законодавчих колізій.

Міжнародне інституційне співробітництво в галузі протидії організованій злочинності можна визначити як об'єднання зусиль органів кримінальної юстиції різних країн, спрямованих на запобігання, припинення, розслідування злочинів, притягнення винних до кримінальної відповідальності, розробку стратегії і тактики цієї діяльності, а також удосконалення методів управління уповноваженими структурами та кадровим, науковим, технічним забезпеченням їх роботи. Особливістю сучасного етапу, який розпочався в новому столітті, є посилення міжвідомчої співпраці правоохоронних та судових органів країн – членів ЄС, утворення спеціальних структур, таких, як Європол, Євроюст, а також налагодження зв'язків між ними та країнами-членами. Установлено, що на сьогодні відбувається інтенсивне зближення матеріального та процесуального законодавства окремих країн між собою, що дозволяє більш ефективно використовувати доказову базу, незважаючи на розбіжності в процесуальних формах.

Досліджено особливості функціонування Європолу, Євроюсту, ОЛАФу та їх роль у запобіганні та протидії організованій злочинності. Значення Європолу в контролі організованої злочинності на теренах Європи полягає в його координуючій функції спільних дій компетентних органів країн – членів ЄС, у наданні інформаційної, оперативної, технічної допомоги в розслідуванні найбільш складних проявів організованої злочинної діяльності. Головними завданнями Євроюсту є координація діяльності органів національної влади, відповідальних за розслідування злочинів і підтримку обвинувачення та сприяння спрощенню процедури взаємної правової допомоги. До

компетенції Євроюсту належать усі злочини, перелічені в Конвенції про Європол, а також комп'ютерні злочини, відмивання брудних грошей, злочини проти навколишнього середовища, шахрайство та корупція. ОЛАФ – європейське управління з питань запобігання шахрайству – незалежний контрольний орган. Його основними завданнями є захист фінансових інтересів ЄС, подолання шахрайства, корупції та інших незаконних дій, у тому числі в інститутах ЄС.

Серед найбільш результативних та апробованих у рамках Євроюсту і Європолу практичних заходів інституційної співпраці в галузі протидії організованій злочинності можна відзначити такі форми співробітництва, як інститут офіцерів зв'язку (Liaison Officers) та спільні слідчі групи (Joint Investigation Teams).

Проаналізовано нову форму співпраці органів правопорядку – європейський ордер на арешт, який прийшов на зміну інституту екстрадиції і становить собою судове рішення, видане країною – членом ЄС іншій країні-члену, яким санкціонується арешт або видача правопорушника для проведення кримінального провадження, виконання судового рішення, в тому числі про взяття особи під варту.

Підрозділ 4.2. „Діяльність органів кримінальної юстиції європейських країн у сфері протидії організованій злочинності” присвячено дослідженню схожих рис та особливостей побудови спеціалізованих суб'єктів протидії організованій злочинності, що дозволило виявити специфіку їх діяльності. Вважаємо, що всі вони є складовою системи кримінальної юстиції, до якої входять поліція, суди, державні обвинувачі, державні захисники, органи виконання покарань, органи пробачії, тобто це визначення охоплює практичну діяльність інститутів держави, спрямованих на підтримку соціального контролю, утримання від скоєння злочинів та зменшення злочинності, притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб і призначення їм покарань та реабілітаційних заходів.

Охарактеризовано роботу як спеціалізованих, так і неспеціалізованих суб'єктів протидії організованій злочинності в таких країнах, як Австрія, Велика Британія, Греція, Італія, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Франція, Швейцарія, а також у низці посткомуністичних країн – Болгарії, Польщі, Сербії, Словенії, Угорщини, Хорватії, Чехії.

У моделях побудови органів із протидії організованій злочинності важливу роль відіграє злагоджена співпраця всіх органів кримінальної юстиції. Як свідчить досвід досліджуваних країн, ефективність контролю над організованою злочинною діяльністю є вищою там, де міжвідомча співпраця правоохоронних органів є найбільш налагодженою. Позитивним прикладом може слугувати Італія.

Правоохоронні органи більшості з вивчених посткомуністичних країн в останні 10 – 15 років були кардинально реформовані згідно з новими викликами злочинного світу, що дозволило їм активно брати участь у багатьох заходах загальноєвропейського співробітництва у сфері протидії

організованій злочинності, у тому числі транснаціональній.

П'ятий розділ „Основні напрями впровадження концептуальних засад європейського досвіду протидії організованій злочинності в Україні” складається з двох підрозділів, у яких запропоновано конкретні рекомендації для вжиття планомірних та ефективних заходів у сфері безпеки України.

У підрозділі 5.1. *„Загальносоціальне та спеціально-кримінологічне запобігання організованій злочинності”* наголошується на необхідності постійних комплексних і радикальних заходів. Основна реальна на цей час і досяжна мета у сфері протидії організованій злочинності – обмеження її масштабів. Вивчений досвід європейських країн свідчить про те, що система кримінальної юстиції неспроможна власними силами виконати це завдання. Ураховуючи це, головна роль належить загальносоціальному запобіганню організованій злочинності: зміцненню української держави шляхом гармонізації відносин різних гілок влади через конституційну реформу, що сприятиме побудові правової держави; становленню прозорої системи прийняття рішень органами місцевої та центральної виконавчої влади; завершенню судової реформи; діям, спрямованим на активізацію всіх ланок громадянського суспільства, декриміналізацію культурних норм і свідомості значного прошарку громадян, усебічному реформуванню економіки, що буде мати наслідком підвищення рівня життя населення, а отже, зменшувати або усувати конкретні фактори організованої злочинності.

Зроблено висновок, що Україна потребує нового комплексного законодавства щодо протидії організованій злочинності, розробленого на основі національної стратегії запобігання та протидії організованій злочинності. Закон України "Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю", прийнятий у 1993 р., є застарілим і не враховує специфіку цього складного соціального феномену та його сучасні інституційні прояви.

Одним зі складників успішної стратегії, спрямованої проти організованої злочинності та корупції, є забезпечення громадянам доступу до інформації. Міжнародно-правові акти націлюють країни на повагу, заохочення, захист свободи пошуку, отримання та розповсюдження інформації щодо зловживань посадовців. Вивчений досвід запобігання організованій злочинності в окремих європейських країнах показав, що в них багато уваги приділяється цілеспрямованим інформаційним кампаніям, метою яких є всебічне інформування громадян щодо загроз організованої злочинності і які на конкретних прикладах пояснюють, яким чином злочини, наслідки яких не завжди є очевидними, зменшують доходи громадян. Окремо підкреслено, що найкращі закони, новітні й прогресивні методи розслідування не матимуть ніякого позитивного впливу, якщо рівень корупції в Україні залишиться таким, як зараз. Отже, слід координовано впливати на чинники, що призводять до зростання цих взаємопов'язаних явищ.

У підрозділі 5.2. *„Пропозиції щодо реформи окремих норм кримінального законодавства,*

системи кримінальної юстиції та вдосконалення кримінально-процесуального законодавства” наводиться авторський погляд на це питання. Зокрема, зазначається, що стаття 255 КК України потребує уточнення, а саме: кримінальна відповідальність настає за створення, керівництво, участь у діяльності не тільки злочинної організації, а й організованої групи, а також у злочинах, учинених цими стійкими злочинними об’єднаннями, як це й передбачено Конвенцією ООН проти транснаціональної організованої злочинності.

Необхідно активно втілювати в практику положення, передбачені Концепцією реформування кримінальної юстиції в Україні, стосовно діяльності всіх правоохоронних органів і якомога швидше ввести в дію новий КПК України, за основу якого взяти відповідний проект, підготовлений робочою групою Національної комісії зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права.

У новому КПК України варто передбачити окремий розділ – особливості розслідування організованої злочинної діяльності. До специфічних процедурних засобів, спрямованих на підвищення ефективності правозастосовної діяльності, які було б доцільно закріпити в цьому КПК, слід віднести впровадження системи спеціальних слідчих і прокурорів із розслідування організованої злочинної діяльності, спільні міжвідомчі слідчі групи, специфічні види обшуків, особливі умови арешту й конфіскації майна, захист свідків і потерпілих, особливі терміни тримання під вартою підозрюваних (обвинувачених), спеціальні методи розслідування тощо.

Зусилля держав на міжнародному рівні будуть ефективними, лише коли національні держави матимуть схожі норми, єдині положення щодо визначення основних понять. Отже, вкрай важливою є уніфікація термінології, що використовується в текстах міжнародних договорів і конвенцій, підписаних і ратифікованих Україною, як і в національних законодавчих актах.

ВИСНОВКИ

У ході проведеного дисертаційного дослідження було вирішено важливу наукову проблему системного вивчення теоретичних поглядів і практичних аспектів діяльності щодо протидії організованій злочинності в європейських країнах із обґрунтуванням рекомендацій щодо впровадження позитивного досвіду в означеній сфері в національне законодавство й практику діяльності українських суб’єктів протидії організованій злочинності, що знайшло відображення в таких висновках:

1. На сьогодні міжнародна спільнота не має єдиного підходу до визначення поняття "організована злочинність". Існує велика кількість альтернативних підходів, але немає всеохопної теорії, яка примирила б різні точки зору щодо розуміння цього поняття. Умовно всі теоретичні моделі можна поділити на (а) локальні, або етнічні, (б) ієрархічні, (в) підприємницькі (з таким їх різновидом, як бюрократично-корпоративна модель).

2. З урахуванням опрацьованих різноманітних підходів і теорій, вироблених вітчизняними

вченими та їх колегами із зарубіжних країн, вважаємо, що суттєвими кримінологічними ознаками організованої злочинності є такі: 1) систематична колективна злочинна діяльність об'єднань осіб із використанням нелегальних або легальних економічних практик; 2) ця діяльність відбувається в межах різних організаційних структур (від ієрархічних до мережних); 3) основною метою діяльності є отримання надприбутків, які можуть спрямовуватися, зокрема, і на отримання влади в різних політичних інститутах держави, що призводить до постійного розширення кола причетних осіб; 4) визначальним методом досягнення мети є корупція (підкуп), а в деяких випадках – насилля (залякування) окремих осіб, зокрема представників влади, працівників кримінальної юстиції.

3. Згідно з аналітичними дослідженнями Європолу, а також провідних науковців, на зміну ієрархічним етнічно однорідним групам, сфокусованим на окремих видах злочинів, приходять змішані злочинні мережі, які зараз є доволі розповсюдженими. В останні 10 років у західних країнах усе частіше констатується, що найбільш небезпечні злочинні угруповання не мають сталої, чітко визначеної організаційної будови. Вони досить часто швидко змінюють її так само, як і напрями та організаційні форми діяльності, заради більш раціонального та оптимального досягнення визначеної мети. Для довготривалого виживання як на національному, так і транснаціональному рівнях "мережні" злочини є більш "ефективними", ніж ієрархічно "спланований централізм".

4. У цей час у багатьох європейських країнах при збиранні статистичних даних, а також у дослідженнях учених використовується визначення організованої злочинності, яке подається в "Керівних принципах боротьби з організованою злочинністю", що були прийняті 19 вересня 2001 р. Комітетом міністрів РЄ. Згідно з ними визначено одинадцять характеристик – критеріїв, які мають бути притаманні кожній групі, що кваліфікується як організована. Наведемо їх: 1) взаємодія більше двох осіб; 2) кожен учасник групи має чітко поставлене завдання; 3) група діє протягом тривалого або невизначеного часу; 4) використовуються певні форми дисципліни або контролю; 5) передбачається, що група вчинила кілька серйозних злочинів; 6) група діє на міжнародному рівні; 7) використовується насильство, інші способи залякування; 8) залучаються комерційні структури; 9) здійснюється відмивання грошей; 10) впливу групи зазнають політики, державні органи, судова влада, економіка; 11) група ставить за мету одержання прибутку і (або) влади. Перша, третя, п'ята, одинадцять характеристик повинні бути притаманні кожній злочинній групі, що класифікується як організована, і необхідні, як мінімум, ще дві додаткові характеристики. Ці одинадцять характеристик охоплюють більшість змістовних ознак, що представлені у визначеннях організованої злочинності різними європейськими вченими, науковими інститутами, органами кримінальної юстиції.

5. Офіційна статистика не є надійним джерелом інформації щодо фактичного рівня організованої злочинності і відбиває лише спроможність системи кримінальної юстиції виявити

очевидні злочини в рамках злочинної діяльності. З урахуванням цього факту, доцільним вважаємо проведення на державному рівні комплексних досліджень латентності організованої злочинності.

6. Існують методики перевірки офіційних даних за допомогою альтернативних джерел інформації. За допомогою Індексу сприйняття організованої злочинності (ОСРІ), який порівняли з трьома похідними індикаторами непрямого прояву організованої злочинності (нерозкриті вбивства, корупція можновладців, відмивання брудних грошей), які разом склали комбінований Індекс (СОСІ), було зроблено висновок, що найнижчий рівень організованої злочинності мають Фінляндія, Ісландія, Нова Зеландія, Сінгапур, Бахрейн, Австралія, Швеція, Данія, Нідерланди, Йорданія.

7. Контроль над організованою злочинністю, особливо транснаціональною, вважається найвищим пріоритетом для ЄС і частиною його міжнародної політики. На сьогодні в рамках ЄС діє Гаазька програма створення "зони свободи, безпеки і справедливості" на 2005-2010 рр. Одним із завдань цієї програми є перехід від реактивного до проактивного (випереджувального) підходу у сфері протидії організованій злочинності. У ній підкреслюється важливість і необхідність вироблення європейського механізму правоохоронної діяльності на основі оперативної інформації (Intelligence-Led Law Enforcement Mechanism), невід'ємними складниками якого є використання спеціальних методів (технік) розслідування, стратегічного і тактичного аналізу, а також аналізу потенційних ризиків від злочинності.

8. У досліджених нормативно-правових та інших актах ЄС та РЄ передбачено комплексні стратегії щодо законодавчого, організаційного забезпечення (навчання та обмін кадрами, посилення міждержавної кооперації та координації), гармонізації законодавства країн-членів, пошуку новацій у сфері протидії організованій злочинності, зміцнення ресурсного забезпечення правоохоронних органів, проведення більш глибоких наукових досліджень у вищезначеній сфері.

9. Порівняння кримінального законодавства щодо організованої злочинної діяльності європейських країн свідчить про певну тенденцію його зближення. В окремих країнах на законодавчому рівні закріплено кримінальну відповідальність за змову на вчинення злочину. Деякі країни криміналізували членство в злочинних організаціях, а в КК інших країн кримінально караними є злочини, скоєні різними видами злочинних угруповань – «організованими групами», «злочинними організаціями або асоціаціями». У кримінальному або кримінально-процесуальному законодавстві окремих країн до організованої злочинності прирівнюють такі спільноти, які займаються певним видом забороненої діяльності. У цих нормативних актах подається опис цієї діяльності (перелік злочинів).

10. У протидії організованій злочинності в європейських країнах використовуються два основні підходи: репресивний і запобіжний, або традиційний і нетрадиційний. Традиційний підхід, пов'язаний, у першу чергу, із належним функціонуванням системи кримінальної юстиції. Щодо запобіжного підходу, то зараз усе частіше різні країни починають розробляти і впроваджувати

особливі заходи запобігання організованій злочинності. До основного напрямку можна зарахувати профілактичну діяльність, яка охоплює різного роду програми, розроблені для впливу на громади. Друга складова особливої запобіжної діяльності – заходи, спрямовані на вдосконалення регуляторної політики держави, а також активізацію всіх ланок громадянського суспільства, включаючи приватний сектор.

11. Вісім найбільш дієвих запобіжних заходів впливу на організовану злочинність на Європейському континенті є такі: захист свідків, перенесення тягара доведення законного походження майна, що підлягає конфіскації, на обвинуваченого, оперативно-розшукові засоби, аналіз злочинності з урахуванням вивчення її зразків і тенденцій, міжнародне співробітництво органів кримінальної юстиції, криміналізація членства в організованій групі в матеріальному законодавстві, співробітництво у сфері протидії торгівлі людьми, запобіжні правові заходи (так званий адміністративний підхід).

12. У досліджених країнах є багато цінних особливостей досвіду протидії організованій злочинності. У подальших наукових розвідках варто більш детально вивчити досвід італійських органів кримінальної юстиції щодо впровадження в законодавство та практичну діяльність нової категорії злочинів, розробленої в рамках прецедентного права - "зовнішня підтримка мафіозних об'єднань" ("concorso esterno associazione mafiosa"). Той факт, що все частіше мафіозні об'єднання проникають у політичні партії та органи державного управління для того, щоб спонукати осіб, які не належать до злочинної асоціації, співробітничати з нею, змусив італійські суди поступово розробити цю нову категорію злочинів. Вона охоплює такі обставини, коли особа, хоча й не входить до структури злочинного співтовариства і є вільною від будь-яких залежних зв'язків підпорядкування, однак надає об'єднанню свідому й добровільну допомогу. Подібне сприяння має бути причиново пов'язане зі зміцненням злочинної організації та переслідувати мету реалізації (хоча б частково) злочинного плану. Це зробить можливим притягнення до кримінальної відповідальності багатьох осіб, які беруть участь у політичній діяльності або бізнесі й мають тісні стосунки з мафією та мафіозними асоціаціями.

13. Зважаючи на нові загрози та виклики з боку сучасного злочинного світу, міжнародна спільнота й окремі держави світу впроваджують особливі заходи протидії найбільш небезпечним злочинам, зокрема, конфіскацію злочинних доходів, застосування якої в останні роки має тенденцію до збільшення. У кримінальних кодексах багатьох європейських країн конфіскація доходів як додаткова міра покарання або інший захід кримінально-правового характеру може бути призначена за будь-який злочин, пов'язаний з отриманням злочинного доходу, а не тільки за тяжкий або особливо тяжкий. Для доведення фактів незаконного походження доходів засуджених за тяжкі та особливо тяжкі злочини застосовуються стандарти не тільки кримінального процесу, а й цивільного-процесуальні норми. Усе ширше впроваджується принцип перенесення тягара доведення законності

походження майна на засудженого. Як засвідчив Європейський суд з прав людини в декількох рішеннях, перенесення тягаря доведення стосовно конфіскації не порушує принцип презумпції невинуватості.

14. Новою тенденцією в запобіжній діяльності в окремих країнах Європи є запровадження адміністративного підходу. Його сутність полягає в тому, що розробляються такі превентивні заходи, які спрямовані на недопущення зловживань управлінськими діями (ліцензування, отримання субсидій, дозволів, проведення тендерів) та здатні упереджувати дії, що можуть сприяти злочинній діяльності. Місцеві або центральні органи влади (адміністрації) можуть використовувати свої повноваження, реагуючи на порушення або незаконні дії за допомогою впровадження адміністративних санкцій (особливі правила реєстрації, ліцензування), тим самим запобігаючи застосуванню адміністративних інструментів організованими злочинними спільнотами з метою зменшення можливостей для вчинення злочинів, упереджуючи участь організованих груп у легальній діяльності (відсіювання заявок та дозволів, виключення з тендерів).

15. Ефективна протидія організованій злочинності з урахуванням факту її глобалізації та приголомшливого розмаху отриманих нею прибутків неможлива без скоординованої дії міжнародної спільноти, подолання міждержавних законодавчих колізій. Характер сучасної організованої злочинності потребує глобального реагування на її виклики на засадах широкої міжнародної співпраці та кооперації. Заходи протидії, які запроваджуються тільки на національному рівні, без міжнародного співробітництва й координації, мають дуже обмежений результат. Ураховуючи загрозливі тенденції поширення злочинності, у 90-і роки одним із найважливіших пріоритетів співпраці країн – членів ЄС було визнано створення єдиного загальноєвропейського безпечного простору, що є можливим лише за умови налагодження кооперації та координації діяльності органів кримінальної юстиції.

16. Особливістю сучасного етапу, який розпочався в новому столітті, є посилення міжвідомчої співпраці правоохоронних та судових органів країн-членів ЄС, утворення спеціальних структур, таких, як Європол, Євроюст, а також налагодження зв'язків між ними та країнами-членами. Діяльність Європолу та Євроюсту спрямована на забезпечення взаємодії між державами – членами ЄС в інтересах саме цих країн, координації спільних операцій. ОЛАФ насамперед забезпечує фінансові інтереси ЄС і опосередковано інтереси інших країн. Однак усі вони реалізують єдину політику в сфері правосуддя і внутрішніх справ.

17. В європейських державах вирізняються два види органів, які уповноважені здійснювати протидію організованій злочинності: правоохоронні органи загальної компетенції та правоохоронні органи спеціальної компетенції. У більшості з досліджених країн основним правоохоронним органом загальної компетенції є поліція, яка структурно підпорядкована міністерству внутрішніх справ країни. Органами спеціальної компетенції з протидії організованій злочинності є або

підрозділи поліції (міністерства внутрішніх справ), або потужні самостійні (центральні) агенства, служби, департаменти. Самостійні спеціалізовані підрозділи можуть також утворюватися для протидії окремим найбільш розповсюдженим або небезпечним видам (формам) організованої злочинної діяльності, які завдають найбільшої шкоди громадянам і суспільству, – відмиванню брудних грошей, фінансовим злочинам, торгівлі людьми, незаконному обігу наркотиків тощо, а також корупції. У деяких країнах (Нідерланди, Італія, Австрія) поширеною є практика утворення так званих цільових міжвідомчих команд – слідчих бригад, до складу яких входять представники різних силових відомств, а також судової системи.

18. Курс на євроінтеграцію потребує більш активного співробітництва України з відповідними міжнародними організаціями, у тому числі з конкретними державами на двосторонній основі. Найкращим загальносоціальним засобом запобігання організованій злочинності, на наш погляд, є відповідність українського законодавства *acquis communautaire* у політичній, економічній, законодавчій площині, що охоплюється відповідними критеріями вступу до ЄС.

19. Стратегічною метою протидії організованій злочинності в Україні є виявлення, розслідування, розкриття як конкретних злочинів, так і руйнування або розпорошення основних злочинних організацій, повернення доходів, отриманих ними внаслідок злочинної діяльності, до бюджету країни (відшкодування збитків від їх діяльності), зменшення, усунення дисбалансу й суперечностей, що спричинили або допомогли розвитку, поширенню того чи іншого кримінального формування, ускладнення залучення до злочинної діяльності нових осіб і недопущення розповсюдження сфер впливу олігархічно-кримінальних організованих спільнот на політичний устрій, духовну, економічну, соціальну сфери суспільства.

20. Для розробки дієвої стратегії протидії, а також спеціального законодавства необхідно знати не тільки реальний стан організованої злочинності, її сучасні й майбутні тенденції, а й чітко уявляти основні фактори розвитку й поширення цього негативного явища, а також чинники гальмування й стримання організованої злочинної діяльності. Тому особливу увагу слід приділити комплексним аналітичним науковим дослідженням, результати яких стануть підґрунтям для розробки стратегії та нормативно-правових актів у сфері протидії організованій злочинності. Важливим складником такої роботи є проведення аналізу ризиків (загроз) організованої злочинності для національної безпеки нашої держави, зокрема для національного суверенітету, демократичної системи, політичних інститутів.

21. Одним із найбільш дієвих заходів протидії організованій злочинності є позбавлення злочинців можливостей використання і розпорядження отриманими в результаті злочинів доходами або вкладання їх знову у свою незаконну діяльність. Поки українське законодавство ніяким чином не заважає цим процесам. Тому якнайшвидше слід увести систему контролю за витратами службових осіб, поширити безготівкові платежі, з урахуванням закордонного й міжнародного

досвіду створити чітке законодавче підґрунтя для впровадження конфіскації майна осіб, що скоїли злочини, у першу чергу тих, які пов'язані з організованою злочинною діяльністю та корупцією.

22. У КК України потрібно зафіксувати кримінально-правове визначення організованої злочинної діяльності, яке буде спиратися на кримінологічне розуміння феномену організованої злочинності. Варто зосередити увагу на ознаках злочинів, що скоюються організованими злочинними спільнотами. Слід зазначити, що організовані злочинні угруповання (ОГ та ЗО) є своєрідними колективними суб'єктами організованої злочинної діяльності. Потребують нової редакції частини 3 і 4 ст. 28 КК України. Замість мети – вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів – слід визначити, що кінцевою метою ОГ і ЗО є спільна діяльність групи осіб, спрямована на одержання прямо чи опосередковано фінансової або іншої матеріальної вигоди, як це й передбачено в ратифікованій Верховною Радою України Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності.

23. У новому КПК України варто передбачити окремий розділ – особливості розслідування організованої злочинної діяльності. До специфічних процедурних засобів, спрямованих на підвищення ефективності правозастосовної діяльності, які було б доцільно закріпити в цьому КПК, слід віднести впровадження системи спеціальних слідчих і прокурорів із розслідування організованої злочинної діяльності, спільні міжвідомчі слідчі групи, специфічні види обшуків, особливі умови арешту й конфіскації майна, захист свідків і потерпілих, особливі терміни тримання під вартою підозрюваних (обвинувачених), спеціальні методи розслідування тощо.

24. Необхідно переходити від аналізу окремих злочинів, скоєних ОГ і ЗО, до відстежування всієї злочинної діяльності організованих спільнот, ролі кожного з її членів. У зв'язку із цим потрібно ширше використовувати аналітичні можливості органів кримінальної юстиції – суб'єктів протидії організованій злочинності, які повинні збирати такі дані (інформацію), що допомагатиме зрозуміти фінансове підґрунтя й рівень проникнення організованих груп та злочинних організацій до легальної економіки. Вважаємо, що цим може займатися спеціальна аналітична міжвідомча група, до складу якої входять представники різних органів кримінальної юстиції, які мають право проводити оперативно-розшукові заходи та здійснювати досудове розслідування, а також експерти-науковці. Метою роботи такої групи є вироблення контрзаходів із захисту легальних секторів економіки, а також окремих організацій, підприємств.

25. Для прийняття загальних процедур протидії організованій злочинності та іншим небезпечним злочинам, забезпечення регіонального співробітництва України з країнами-сусідами, удосконалення кооперації між прикордонними відомствами країн – членів ЄС і НАТО у сфері протидії незаконному обігу наркотиків, зброї, торгівлі людьми, іншим найбільш розповсюдженим видам організованої злочинності потрібна стандартизація форм і методів боротьби з організованою злочинністю згідно з підходами ЄС та РЄ. Видається надзвичайно доцільною участь компетентних

органів України в спільних заходах країн ЄС у протидії транснаціональним організованим спільнотам і прийняття угод про правову допомогу й співробітництво України у сфері протидії злочинності як із прикордонними, так й іншими країнами Європи. Для проведення досудового розслідування обставин злочинів, учинених на територіях декількох держав, або в разі порушення інтересів цих держав, однією з найбільш ефективних форм правової допомоги є інститут спільних слідчих груп.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Шостко О. Ю. Протидія організованій злочинності в європейських країнах : монографія / О. Ю. Шостко. – Х. : Право, 2009. – 400 с. (25 д.а.).

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Деякі питання боротьби з організованою злочинністю в США та окремих європейських країнах / В. В. Афанасьєв, М. В. Буроменський, О. Ю. Шостко, О. О. Чаричанський, В. В. Зайда // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. – Х., 2000. – Вип. 4. – С. 95–121.

2. Шостко О. Ю. Закон Ріко – ефективний засіб боротьби з організованою злочинністю в США / О. Ю. Шостко // Проблеми законності : республік. міжвідом. наук. зб. – Х., 2003. – Вип. 62. – С. 115–120.

3. Шостко Е. Ю. Некоторые проблемы борьбы с незаконным оборотом наркотиков в Украине как составной части организованной преступности / Е. Ю. Шостко // Право і Безпека. – 2004. – № 3/1. – С. 180–186.

4. Шостко О. Ю. Організована злочинність в Україні: деякі питання щодо ефективності боротьби нею / О. Ю. Шостко // Проблеми законності: республік. міжвідом. наук. зб. – Х., 2004. – Вип. 68. – С. 91–101.

5. Шостко О. Ю. Визначення поняття «організована злочинність» у зарубіжній кримінології / О. Ю. Шостко // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2006. – № 1. – С. 180–190.

6. Шостко О. Ю. Діяльність європейських кримінологічних установ / О. Ю. Шостко // Проблеми законності : республік. міжвідом. наук. зб. – Х., 2006. – Вип. 81. – С. 143–149.

7. Шостко О. Ю. Деякі питання забезпечення протидії організованій злочинності у проєкті КПК України / О. Ю. Шостко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журн. – К., 2007. – Вип. 17. – С. 135–143.

8. Шостко О. Ю. Законодавчі та практичні аспекти боротьби з організованою злочинністю в Італії / О. Ю. Шостко // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. – Х., 2007. – Вип. 14. – С. 231–238.

9. Шостко О. Ю. Конфіскація майна як ефективна стратегія протидії найбільш небезпечним злочинам / О. Ю. Шостко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журн. – К., 2007. – № 16. – С. 220–230.

10. Шостко О. Ю. Організована злочинність у Німеччині та в Україні: порівняльна кримінологічна характеристика / О. Ю. Шостко // Проблеми законності : республік. міжвідом. наук. зб. – Х., 2007. – Вип. 91. – С. 127–133.

11. Шостко О. Ю. Про доцільність створення Національної Служби Розслідувань (НСР) в Україні / О. Ю. Шостко // Юрид. Україна. – 2007. – № 1. – С. 94–99.

12. Шостко О. Ю. Сучасні тенденції організованої злочинності в європейських країнах / О. Ю. Шостко // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2007. – № 2. – С. 168–176.

13. Шостко О. Ю. Адміністративний підхід до проблеми протидії організованій злочинності у Нідерландах / О. Ю. Шостко // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика) : наук.-практ. журн. – К., 2008. – Вип. 18. – С. 108–118.

14. Шостко О. Ю. Система організації статистичного обліку щодо організованої злочинності в країнах – членах ЄС / О. Ю. Шостко // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. – Х., 2008. – Вип. 15. – С. 198–205.

15. Шостко О. Ю. Нові європейські ініціативи і підходи до протидії організованій злочинності / О. Ю. Шостко // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2008. – № 2. – С. 212–221

16. Шостко О. Ю. Формування спільної європейської політики протидії організованій злочинності / О. Ю. Шостко // Проблеми законності: республік. міжвідом. наук. зб. – Х., 2008. – Вип. 89. – С. 166–173.

17. Шостко О. Ю. Перспективи співробітництва України з європейськими інститутами у сфері протидії організованій злочинності / О. Ю. Шостко, О. М. Овчаренко // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. – Х., 2008. – Вип. 15. – С. 110–122.

18. Шостко О. Ю. Нормативно-правові акти Європейського Союзу і Ради Європи у сфері протидії організованій злочинності / О. Ю. Шостко, Т. Є. Дунаєва // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. – Х., 2008. – Вип. 16. – С. 92–102.

19. Шостко О. Ю. Аналіз ефективності діяльності системи кримінальної юстиції у сфері протидії організованій злочинності в окремих європейських країнах / О. Ю. Шостко // Проблеми законності : акад. зб. наук. зб. – Х., 2009. – Вип. 101. – С. 176–186.

20. Шостко О. Ю. Кримінально-правові засоби протидії організованій злочинності в європейських країнах / О. Ю. Шостко // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. – Х., 2009. – Вип. 17. – С. 146–153.

21. Шостко О. Ю. Діяльність суб'єктів протидії організованій злочинності в деяких

європейських країнах / О. Ю. Шостко // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. – Х., 2009. – Вип. 18. – С. 123–135.

22. Шостко О. Ю. Європейський досвід запобігання організованій злочинності: теоретичні питання / О. Ю. Шостко // Право України. – 2010. – № 2. – С. 198–203.

***Статті у наукових журналах та інших виданнях, які додатково відображають
результати дисертаційного дослідження:***

1. Шостко Е. Ю. Предупреждение организованной преступности в США и Украине: сравнительно-правовой обзор / Е. Ю. Шостко // Зб. наук. пр. Харк. Центру вивч. організ. злочинності. – 2000. – Вип. 1. – С. 341–361.

2. Шостко О. Ю. Зарубіжний досвід протидії організованій злочинності у сфері економіки / О. Ю. Шостко // Зб. наук. пр. Харк. Центру по вивч. організ. злочинності спільно з Амер. Ун-том у Вашингтоні. – 2002. – Вип. 3. – С. 177–195.

3. Shostko O. Organized Crime in Ukraine: Contemporary Situation and Methods of Counteraction / O. Shostko // Organized Crime, Trafficking, Drugs : Selected papers presented at the Annual Conference of the European Society of Criminology, Helsinki 2003. – Helsinki, 2004. – P. 216–225.

4. Шостко Е. Ю. Некоторые проблемы противодействия незаконному обороту наркотиков в Украине / Е. Ю. Шостко // Организованная преступность, терроризм и коррупция : исслед., обзоры, законодательство, статистика, информация. – М., 2003. – Вып. 4. – С. 103–110.

5. Шостко О. Ю. Процентоманія / О. Ю. Шостко // Дзеркало тижня. – 2006. – 13 трав. (№ 18). – С. 6.

6. Шостко О. Імітація боротьби / О. Шостко // Дзеркало тижня. – 2007. – 18–23 серп. (№ 30). – С. 6.

7. Шостко О. Засоби протидії організованій злочинності в окремих європейських країнах / О. Шостко // Юрид. вісн. України. – 2010. – 2–15 січ. (№ 1/2). – С. 19.

Тези доповідей:

1. Шостко О. Ю. Концепція кримінальної юстиції у США і попередження злочинності / О. Ю. Шостко // Становлення правової системи демократичної України та юридична наука : короткі тези доп. та наук. повідомл. наук. конф. молодих учених та асп., 16–17 черв. 1998 р. – Х., 1998. – С. 63–64.

2. Шостко О. Ю. Боротьба з відмиванням грошей у США: деякі аспекти досвіду / О. Ю. Шостко // Кримінологічні проблеми перехідного суспільства : зб. доп. учасн. першої студент. кримінол. конф., м. Харків, 30 листоп. – 1 груд. 2001 р. – Х., 2002. – С. 9–12.

3. Шостко О. Ю. Новий Кримінальний кодекс і питання протидії організованій злочинності / О. Ю. Шостко // Новий Кримінальний кодекс України: питання застосування і вивчення : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., [Харків], 25–26 жовт. 2001 р. – К., 2002. – С. 64–67.

4. Шостко О. Ю. Третя щорічна конференція європейського товариства кримінологів. Деякі підсумки / О. Ю. Шостко // Проблеми попередження злочинності в сучасних умовах: матеріали третьої студент. кримінол. конф., (м. Харків, 25 листоп. 2003 р.). – Х., 2004. – С. 7–10.

5. Шостко О. Ю. Заходи протидії корупції на сучасному етапі розвитку України О. Ю. Шостко // Проблеми правового забезпечення економічної та соціальної політики в Україні : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 24–25 трав. 2005 р.). – Х., 2005. – С. 567–570.

6. Шостко О. Ю. Кримінологічні проблеми дослідження злочинів у сфері службової діяльності / О. Ю. Шостко // Проблеми запобігання службовим злочинам у сфері господарської діяльності : матеріали наук.-практ. семінару, [м. Харків], 9 листоп. 2004 р. – К., 2005. – С. 101–103.

7. Шостко О. Ю. Імплементация в країнах Європейського Союзу Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією / О. Ю. Шостко // Матеріали наукових семінарів та "круглих столів", проведених Національною юридичною академією України імені Ярослава Мудрого спільно з Академією правових наук України в рамках Фестивалю науки 15–16 травня 2007 року. – Х., 2007. – С. 85–86.

8. Шостко О. Ю. Проблеми підвищення ефективності діяльності органів кримінального переслідування у сфері протидії організованій злочинності в Україні з урахуванням сучасної політики ЄС / О. Ю. Шостко // Правові засади підвищення ефективності боротьби зі злочинністю в Україні : матеріали наук. конф., 15 трав. 2008 р. – Х., 2008. – С. 288–291.

9. Шостко О. Організована злочинність як загроза фундаментальним правам людини : виклад виступу на засід. секції "Кримінально-правові проблеми захисту прав людини і громадянина" круглого столу "Права людини – підґрунтя реформування законодавства та удосконалення правозастосовчої діяльності" (груд. 2008 р.) / О. Шостко // Вісник Академії правових наук України. – Х., 2009. – № 1. – С. 253–254.

10. Шостко О. Ю. Основні стратегії протидії організованій злочинності в європейських країнах / О. Ю. Шостко // Право і національна безпека: актуальні проблеми теорії та практики : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 22 трав. 2009 р. – Х., 2009. – С. 364–371.

Підручники та навчально-методичні видання, які містять окремі положення дисертаційного дослідження:

1. Кримінологія. Загальна та Особлива частини : підручник / за ред. В. В. Голіни. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2009. – 288 с. – Із змісту : Розд. 1, § 4. Історія розвитку кримінології / О. Ю. Шостко. – С. 9–14; Розд. 26. Злочинність неповнолітніх та її запобігання / О.

Ю. Шостко. – С. 252–262.

2. Правова статистика : підруч. [для студ. юрид. спец. вищих навч. закл.] / за ред. В. В. Голіни. – Х. : Право, 2009. – 196 с. – Из змісту : Розд. 13. Міжнародна правова статистика: загальна характеристика стану та тенденцій світової інтеграції інформації в боротьбі зі злочинністю / О. Ю. Шостко. – С. 171–188.

3. Завдання до практичних занять з правової статистики : для студ. 2 курсу / уклад. : О. Г. Кальман, В. М. Харченко, І. О. Христин, О. Ю. Шостко; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2001. – 41 с.

4. Тематика курсових робіт з кримінології : для студ. 5 курсу вечір. ф-ту / уклад. : О. В. Лисодєд, О. Ю. Шостко ; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2001. – 52 с.

5. Завдання до практичних занять з кримінології : для студ. заоч. та вечір. ф-тів / уклад. : С. Ю. Лукашевич, В. Ф. Оболенцев, О. Ю. Шостко ; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2002. – 20 с.

6. Завдання до практичних занять з правової статистики : для студ. 2 курсу / уклад. : О. Г. Кальман, В. В. Пивоваров, І. О. Христин, О. Ю. Шостко; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2004. – 43 с.

7. Тематика курсових робіт з кримінології : для студ. 5 курсу ден. та вечір. ф-тів / уклад. : В. В. Голіна, О. В. Лисодєд, О. Ю. Шостко ; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2005. – 65 с.

8. Завдання до практичних занять з кримінології : для студ. 5 курсу ден. і 4 курсу заоч. ф-тів / уклад. : В. В. Голіна, О. В. Лисодєд, Б. М. Головін, І. М. Даньшин, О. Г. Кальман, В. Ф. Оболенцев, О. Ю. Шостко ; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2006. – 46 с.

9. Програма навчальної дисципліни «Кримінологія» / уклад. : В. В. Голіна, І. М. Даньшин, О. Ю. Шостко ; М-во освіти і науки України, Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2008. – 15 с.

АНОТАЦІЯ

Шостко О. Ю. Теоретичні та прикладні проблеми протидії організованій злочинності в європейських країнах. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Харків, 2010.

Дисертація присвячена розгляду теоретичних і практичних проблем протидії організованій

злочинності на Європейському континенті. Автором систематизовано й досліджено основні теоретичні моделі визначення поняття "організована злочинність", які існують у сучасній кримінології; з'ясовано основні підходи до процесу збирання статистичних даних й обліку організованої злочинності в країнах-членах ЄС, а також встановлено загальні риси й особливості її сучасного стану; досліджено та проаналізовано нормативно-правову базу у сфері протидії організованій злочинності на рівні ЄС та РЄ; вивчено кримінальне законодавство європейських країн; визначено основні стратегічні напрями у сфері запобігання організованій злочинності в сучасній Європі та показано новий арсенал запобіжних заходів.

Враховуючи досліджений позитивний та негативний досвід європейських країн та загальні тенденції розвитку європейського права у сфері протидії організованій злочинності розроблено й надано рекомендації щодо реформування та вдосконалення окремих положень українського законодавства (кримінального, кримінально-процесуального), практики протидії організованій злочинності (загальносоціальне і спеціально-кримінологічне запобігання).

Ключові слова: організована злочинність, організована злочинність в європейських країнах, протидія організованій злочинності, загальносоціальне та спеціально-кримінологічне запобігання, органи кримінальної юстиції.

АННОТАЦИЯ

Шостко Е. Ю. Теоретические и прикладные проблемы противодействия организованной преступности в европейских странах. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого. – Харьков, 2010.

Диссертация посвящена рассмотрению теоретических и практических проблем противодействия организованной преступности на Европейском континенте. Автором исследуются общие черты и особенности современного состояния организованной преступности в европейских странах, нормативно-правовые акты Европейского Союза и Совета Европы, а также отдельных стран по этому вопросу, деятельность специализированных звеньев системы уголовной юстиции по противодействию организованной преступности, а также международное институциональное сотрудничество.

Систематизированы и исследованы основные теоретические модели определения понятия «организованная преступность», которые существуют в современной криминологии, с целью выявления характерных особенностей этого феномена. Изучены основные подходы к процессу сбора статистических данных и учета организованной преступности в странах-членах ЕС, а также выявлены общие черты и особенности ее современного состояния; исследована и

проанализирована нормативно-правовая база в сфере противодействия организованной преступности на уровне ЕС и СЕ; изучено уголовное законодательство европейских стран, которое является неотъемлемой составляющей деятельности по противодействию организованной преступности, и проведено его сравнение с отдельными положениями Уголовного кодекса Украины, касающимися определения видов устойчивых преступных объединений; рассмотрены теоретические подходы к содержанию деятельности, охватываемой терминами «предупреждение» и «противодействие» преступности в сравнительном аспекте; показан новый арсенал мер, используемых для противодействия организованной преступности в отдельных странах, на основании изучения особенностей практического опыта противодействия организованной преступности охарактеризована наиболее эффективная практика этой деятельности.

На примере Нидерландов рассмотрены сущность, специфика и практическое внедрение административного (предупредительного) подхода, показано важное значение института конфискации преступных доходов для эффективного противодействия организованной преступной деятельности, продемонстрированы современные тенденции применения конфискации в различных странах Европы, на основании углубленного анализа функционирования европейских межправительственных правоприменительных органов исследованы правовые основы и формы их деятельности.

С учетом исследованного положительного и отрицательного опыта европейских стран и общих тенденций развития европейского права в сфере противодействия организованной преступности, разработаны и представлены рекомендации по реформированию и усовершенствованию украинского законодательства (уголовного, уголовно-процессуального), практики противодействия организованной преступности (общесоциальное и специально-криминологическое предупреждение).

Ключевые слова: организованная преступность, организованная преступность в европейских странах, противодействие организованной преступности, общесоциальное и специально-криминологическое предупреждение, органы уголовной юстиции.

SUMMARY

Shostko O. Y. Theoretical and Applied Problems of Counteracting Organized Crime in European Countries. – Manuscript.

Thesis for obtaining a Doctor of Law degree on the specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal-Executive Law. – Yaroslav the Wise National Law Academy of Ukraine. – Kharkiv, 2010.

The thesis addresses theoretical and practical problems of organized crime in Europe. The currently existing fundamental theoretical models of determining the concept of organized crime have been

summarized and investigated for the purpose of identifying the specific characteristics of such phenomenon; the basic strategies of statistics data collection and organized crime recording in the EU member countries have been clarified; the legal and regulatory framework in the sphere of counteracting organized crime in the EU and the Council of Europe has been investigated and analyzed; the criminal law of the European countries has been studied and compared to certain provisions of the Criminal Code of Ukraine; the theory of local criminology has been enriched to include knowledge about basic strategic directions in the sphere of preventing organized crime in contemporary Europe, and a new arsenal of preventive measures has been presented.

Recommendation regarding reforming and improving certain provisions of the Ukrainian law (criminal, criminal procedure), practice of combating organized crime (prevention on the social level and on criminological level) have been developed and presented taking into account the results of investigated positive and negative experience of European countries and common trends in developing the European law in the sphere of combating organized crime.

Key words: organized crime, organized crime in European countries, counteracting organized crime, prevention on the social level and on criminological level, criminal justice agencies.

Відповідальна за випуск
кандидат юридичних наук, доцент **Валуйська М.Ю.**

Підписано до друку 18.11. 2010. Формат 60x90/16.

Папір офсетний. Віддруковано на ризографі.

Умовн. друк. арк. 0,7. Облік.- вид. арк. 0,9.

Тираж 100 прим. Зам. № .